



VROEGER IN HARDENBERG

GROEP 3 & 4





DOCENTENHANDLEIDING

VROEGER



Samenvatting

In groep 3 en 4 ligt het accent op omgevingsbewustzijn vergroten van de leerlingen, maar tevens ook interesse en verwondering opwekken.

We geven een leeg (plak)boek (door de school uit te printen voor elk kind of eventueel te reproduceren door Stichting Kind en Cultuur). De kinderen gaan het boek vullen met informatie (plaatjes) over alle kernen van Hardenberg, daarmee komen alle kernen en alle karakteristieke op erfgoed van vroeger aan bod. Elke kern krijgt een eigen pagina. Op die pagina komen (te verdienen) mooie plaatjes en leuke weetjes in eenvoudige zinnen zodat ze aan eind van groep 4 kunnen lezen.

De leerlingen maken per jaar (1 jaar groep 3 en 1 jaar groep 4) een aantal opdrachten behorende bij twee thema's en verdienen daarmee per thema een pakket van vijf plaatjes.

De twee thema's gaan over de karakteristieken van de gemeente Hardenberg, zo zijn er de kernen die valkbij de rivieren de Reest en de Vecht liggen, en kernen die in het veenontginningsgebied liggen.

Beide gebieden kennen een eigen identiteit die op speelse wijze via opdrachten duidelijk gemaakt wordt.

Na het maken van de opdrachten, waar soms een

kennisles aan vast zit, moeten de leerlingen de verdiende plaatjes in het boek plakken. Daarbij leren ze leuke weetjes van die plek eventueel wordt dit nog gekoppeld aan bezoek kernen/plaatselijke musea.

Aan het eind van groep 4 hebben de leerlingen zo een compleet boek met een overzicht en feitjes van alle kernen in de gehele gemeente. Deze kennis is de basis voor de doorgaande leerlijn erfgoededucatie (bovenbouw) "op ontdekkingsreis in.." waar veel scholen in de gemeente Hardenberg al beschikking over hebben. De lesstof verdiept zich dus uiteindelijk naar de kern waar de leerlingen zelf vandaan komen.

De opdrachten passen binnen de leergebieden Nederlands, Oriëntatie op jezelf en de wereld en Kunstzinnige oriëntatie.
(Kerndoelen: 1,2, 12, 37, 39, 41, 51 en 56).

Tijdsduur lessen:

Het zijn niet echte omkaderde lessen, maar een doorlopende activiteit die de docent uit de kast kan halen als het uitkomt en er ook zoveel tijd aan kan besteden als hij of zij wil.



VROEGER IN HARDENBERG

LES 1 GROEP 3 & 4

TIP

Er kan gekozen worden om een museumbezoek te doen als extra activiteit. Er zijn vier musea in Hardenberg die voor elke groep wat aanbieden op het gebied van vroeger en/of erfgoed. Het kan zijn dat de leerlingen in de kleutergroep in dit kader al een museum bezocht hebben, dat bijt elkaar niet, de museum hebben diverse lessen voor diverse groepen.

Extra suggestie

In de bijlage zit een lesbrief over hoe je in korte tijd een les kan opzetten over je eigen wijk. In het informatiebestand dat zich daarbij bevindt is zoveel mogelijk informatie over diverse wijken in Hardenberg opgenomen, maar is niet dekkend voor de gehele gemeente.

N.B. Beide thema's worden twee keer doorlopen; in groep 3 en in groep 4.

Bij thema 1 Langs de Vecht en de Reest

Docent introduceert het thema klassikaal:

Filmpje over ontstaan rivieren laten zien
<http://www.schooltv.nl/video/waterkringloop-wat-gebeurt-er-met-de-regen-als-die-eenmaal-gevallen-is/#q=rivieren>

Wie kent een of meer rivieren in Hardenberg?
Wat kun je gebeurd er in of op een rivier?
Wat zie je nog meer bij een rivier? Bruggen,
dijken, steigers, havens
(plaatjes erbij voor op digibord)

Opdrachten maken in het opdrachtenboekje

NB voor de digitale memory- en koppelspelletjes zijn links opgenomen in het opdrachtenboekje. Voer deze links in op de computer (of kopieer ze uit de pdf en voer ze in google in) en laat de leerlingen de spellen in tweetallen op de computer maken. Degene die de minste beurten nodig heeft om alle plaatje som te draaien heeft gewonnen!

De verzamelde afbeeldingen de goede plek in het afbeeldingenboekje geven.

Bij opdrachtenboekje thema 2

Wonen op het Veen

Docent introduceert het thema klassikaal:

heel kort filmpje over wat hoogveen is

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20030328_hoogveen01

of een kort filmpje over turf:

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20030328_hoogveen03

- Opdrachten maken in het opdrachtenboekje
- Verzamelde afbeeldingen de juiste plaats in het afbeeldingenboekje geven

Dit product is vervaardigd door Het Oversticht
(Maartje van Hellemond, Marlies Terpstra) © 2017
Grafisch ontwerp: Frank de Wit

 **Het Oversticht**

Dit project is gedaan in opdracht van:





VROEGER IN HARDENBERG



Tekst uit canon van Hardenberg:

*Het ontstaan van het Vechtdal
Ten tijde van het ontstaan van dit hoogveengebied hoorde je niemand klagen over een muggensteekje: de aarde was immers nog woest en ledig. Tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien, 250.000-130.000 v.Chr.) was een honderden meters dikke laag ijs over het noorden en midden van ons land gebulldoerd. Door de enorme druk en het gewicht van het opschuivende landijs werd de bodem vervormd en ontstonden er de zogenaamde stuwwallen (de latere Wilsumer Bergen en de Lemelerberg bijvoorbeeld). Door de stijging van temperatuur aan het eind van de ijstijdperiodes smolt de ijskap boven het keileemplateau van het huidige Drenthe. Bij het afvoeren van het smeltwater ontstond een breed diep dal ten zuiden van dat plateau: het oerstroomdal van de Vecht. Uiteindelijk zouden daarin twee rivieren blijven stromen: de Vecht en de Reest. In dat nog lege landschap ontstonden stuifduinen zoals we ze nu nog kunnen terugvinden bij Beerze.*

De haren en essen van Hardenberg

Op de stuwwallen begon heide te groeien. De in het landschap goed herkenbare zandkoppen werden later haren (= hooggelegen stukken heide) genoemd. Het woord "haar" komen we tegen in een aantal plaatsnamen uit onze streek: Westerhaar, Kloosterhaar, Balderhaar, Bruinehaar en Slagharen. Een andere benaming voor hoger gelegen delen in het landschap is "essen". In het Vechtdal bleken de randen van die essen een gunstige woonomgeving voor de eerste groepen mensen die zich min of meer blijvend gingen vestigen. Ze woonden aan die kant van de es waar het water van de Vecht, met haar vele overstromingen, hen niet kon



BIJLAGE



DE GESCHIEDENIS VAN JE WIJK

Het is leuk om met de leerlingen in je eigen wijk op onderzoek te gaan naar sporen uit het verleden. Deze les geeft handvatten om voor de wijk waarin de school staat kort te onderzoeken waar die sporen te vinden zijn en hoe je die met de leerlingen kunt bezoeken.

1. Google de naam van de wijk en voeg de term 'geschiedenis' of 'historie' eraan toe. Je zal dan alvast wat basisinformatie van de wijk vinden
2. Kijk in ons informatiebestand of bekijk het plankje met streekgeschiedenis in de plaatselijke bibliotheek
3. Neem contact op met de historische vereniging van Hardenberg, zij weten heel veel van streekgeschiedenis en komen er vaak ook graag over vertellen.

Adres: Karel Doormanlaan 64a,
7772 XZ Hardenberg
Telefoon: 0523 265 624

4. Ga naar www.topotijdreis.nl dat is een site waar je door historische kaarten kan scrollen en zo precies kan zien hoe een bepaald gebied zich ontwikkeld heeft. Je kunt kaarten in- en uitzoemen en desgewenst een uitsnede of print ervan maken. Vaak heeft de wijk de naam gekregen van het gebied waar het gebouwd is; zo heette het gebied al Baalder en Baalderveen. En ook het gehucht Heemse bestond al langer.
5. Kijk op de kaart van nu naar straatnamen, vaak hebben straten nieuwe namen (meestal van planten, bloemen of het koningshuis) maar ook heel vaak zijn oude wegen in de nieuwe wijk gebruikt en bestaan die wegen en namen nog. In Baalder is dat bijvoorbeeld de Rodedijk of de Gramsbergerweg
6. Kijk op www.beeldbank.hardenberg. Als je de zoekterm Baalder of Baalderveen of Heemse

in invoert krijg je een overzicht van historische foto's. zo kun je bijvoorbeeld zien hoe cafe Mulder er vroeger uit zag (dat was gewoon een boerderij). En staat boerderij Ekkelenkamp aan de Rodedijk 32 er nog bijvoorbeeld.

7. Het is leuk om met de leerlingen door de wijk te wandelen en op zoek te gaan naar deze sporen. Stippel een (niet te lange) wandelroute uit, die langs een paar van die oude elementen gaat en laat de leerlingen naderhand vertellen wat ze gezien hebben. Het gaat erom dat ze beseffen dat de wijk al bestond voor zij er kwamen wonen. Ook bij zo'n wandeling is het leuk om ondersteuning te hebben van iemand die er veel van weet.



INFORMATIEBESTAND

KERNEN VAN HARDENBERG



HARDENBERG (INCLUSIEF HEEMSE)

Ontstaansgeschiedenis

Over het ontstaan van Hardenberg is helaas weinig bekend. Sommige geschiedschrijvers gaan terug tot aan het begin van onze jaartelling, naar de tijd van de Romeinen. Zij vochten tegen de Germanen en probeerden het gebied in onze regio te veroveren. Om de Viderus (rivier de Vecht) te kunnen beheersen, zouden zij nabij de plaats die we nu Hardenberg noemen, een nederzetting gesticht hebben. Aangezien betrouwbare bronnen ontbreken, laten we het hier voor een veronderstelling. Het is bekend dat de Romeinen wel uitvallen in het noorden uitvoerden, maar hun basis niet boven de grote rivieren hadden.

Wel is het een feit dat alhier in de achtste eeuw al een nederzetting, Nijenstede genaamd, bestond. Omstreeks het jaar 760 na Christus liet de Frankische hofmeester Pipijn III te Nijenstede een kapel bouwen. Deze kapel is meerdere malen verbouwd totdat ze wegens bouwvalligheid in 1653 moest worden afgebroken. De exacte situering van het kapelletje moet gezocht worden op het huidige kerkhof aan de Stationsstraat in Hardenberg.

De bisschoppen van Utrecht – die wereldlijke en kerkelijke macht bezaten – hielden zich meermaals op in Overijssel. Zo ook in 1227 toen bisschop Otto van der Lippe optrok tegen zijn grote vijand, de Heer van Coevorden. In deze strijd, bekend als de Slag bij Ane, liet hij het leven. Vermaarde ridders als de graaf van Gelre en Gijsbrecht van Aemstel werden gevangen genomen. Vele anderen stierven een gruwelijke dood in de moerassen van de Mommeryste.

De opvolger van de gesneuvelde bisschop, Wilbrand van Oldenburg liet nog in hetzelfde jaar, met behulp van de inwoners van Zwolle, een sterk kasteel bouwen ten westen van Nijenstede, dat inmiddels voorzien was van stadsrechten. Dit maakte hem tot de stichter van het latere Hardenberg. Uit dankbaarheid voor de hulp verleende de bisschop stadsrechten aan Zwolle. Ruim honderd jaar later - na de uitvinding van het buskruit - liet bisschop Johan van Arkel het kasteel herbouwen en ommuren op de oude grondvesten. Hij liet een gracht graven en voorzag het slot van torens, blokhuizen en bolwerken. Hierdoor begon het kasteel Hardenberg op een stadje te lijken en gingen de burgers van Nijenstede binnen de kasteelmuren wonen.



VROEGER IN HARDENBERG

LES 1 GROEP 3 & 4

Stadsrechten

Op de zondag na de heilige Lambertusdag in 1362 gaf bisschop Johan van Arkel in Zwolle een brief af waarin hij de stadsrechten van Nijenstede verlegde naar Hardenberg. De giftbrief wordt nog altijd bewaard in het archief van de gemeente Hardenberg. Onder meer werd hierin bepaald dat de burgers van het nieuwe Hardenberg hun doden moeten blijven begraven bij de kapel van de voormalige stad Nijenstede, met andere woorden, op het kerkhof aan de Stationsstraat.

Een volgende bisschop, Florentius van Wevelinkhoven, vertoefde veel op het kasteel Hardenberg. In 1386 versterkte hij de vesting en sierde het prachtig op. Hij liet ook de stad met een nieuwe stenen muur omringen. De bisschop spaarde kosten nog moeite om Hardenberg tot een van de belangrijke vestingwerken in het Oversticht te maken. Nimmer werd Hardenberg veroverd. Op het kasteel zijn vele gewichtige gebeurtenissen voltrokken. In het jaar 1393 bijvoorbeeld, werd er de vrede getekend tussen de bisschop en heer Everhard van Ulft. Op Goede Vrijdag, 4 april van datzelfde jaar, stierf de bisschop op zijn kasteel te Hardenberg. Met de wereldlijke macht van de bisschoppen is het omstreeks 1500 langzamerhand gedaan. Bisschop Filips van Bourgondië, een zoon van de bekende Filips de Goede, gaf in 1518 zelfs opdracht om het kasteel Hardenberg te ontmantelen.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog vond in de nabijheid van Hardenberg een grote veldslag plaats dat de annalen in ging als de Slag op de Hardenbergerheide. Op 17 juni 1580 vond het treffen plaats tussen de Spanjaarden onder leiding van de graaf van Renneberg, en de Staatsen onder Van Hohenlohe. Het Staatse leger verloor en moeilijke jaren volgden. Pas jaren later keerde de rust weer doordat de Spanjaarden definitief door prins Maurits uit deze regio verjaagd werden.

De grote brand van 8 mei 1708

Hardenberg is tot tweemaal toe door brand verwoest. Eerst in 1497 toen het stadje totaal in as gelegd werd en voor de tweede maal in 1708. De nagenoeg honderd houten huizen werden een prooi van de vlammen doordat een oude vrouw onvoorzichtig met vuur omging. Op de kerk en een drietal huizen bij het kerkhof na, waren alle woningen verwoest. Ook de kerkboeken gingen tijdens deze brand verloren.

Revolutie en herindeling

Het jaar 1795, de tijd van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, luidde een grote ommekeer in. De oude waarden en regels werden aan de kant geschoven. Napoleon introduceerde het gemeentestelsel, het kadaster, de burgerlijke stand en enkele andere, tegenwoordig vanzelfsprekende, ambtelijke instellingen. Voor 1795 was het grondgebied van de huidige gemeente Hardenberg ingedeeld in de heerlijkheid Gramsbergen, het schoutambt Hardenberg en de stad (het stadsgericht) Hardenberg. In 1811 worden het schoutambt en het stadsgericht samengevoegd tot de gemeente Hardenberg. Tevens wordt de gemeente Gramsbergen opgericht. Een deel van het voormalige schoutambt Hardenberg wordt om deze reden bij de voormalige heerlijkheid Gramsbergen gevoegd. Het betrof de buurtschappen Ane, Anevelde, Holthema, Holthone, Den Velde en Loozen. In de jaren na 1815 ontwikkelde zich door de aanleg van de Dedemsvaart een nieuwe gemeente: Avereest. Deze gemeente begon klein, maar groeide snel. Zo worden in 1837 het Rheezerachterveld en de gebieden langs de latere Dedemsvaart aan de gemeente Avereest overgedragen. In 1818 wordt de zeven jaar oude gemeente Hardenberg, als uitvloeisel van een reorganisatie van de gemeentebesturen op het platteland, opgesplitst in twee gemeenten: Ambt Hardenberg en Stad Hardenberg. Hiermee werd teruggerepen op de geografisch-bestuurlijke indeling van voor 1795. Deze schaalverkleining vormde de eerste gemeentelijke herindeling.

(bron gemeentearchief Hardenberg)



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

HEEMSE /HEEMSERVEEN

Stad in wording Heemse

Heemse wordt voor het eerst vermeld in 1240 als Hemis. Vroeger was het een zelfstandig esdorp.. Heemse maakte vanaf 1818 deel uit van de gemeente Ambt Hardenberg. De gemeente werd in 1941 opgeheven. In Heemse bevinden zich een aantal rijksmonumenten zoals de Lambertuskerk, oelle Molle, Huize Welgelegen en Huize Nijenstede (in het boek Pullen, A.C.A. en Wolbink, E., Monumenten in de Gemeente Hardenberg (2008), p. 290-23,) kunt u meer informatie over deze monumenten vinden.

Heemse was de hoofdplaats van de gemeente Ambt Hardenberg. Hier stond het gemeentehuis. In 1966, heeft de gemeente Hardenberg besloten om Hardenberg en Heemse in het vervolg als 1 woonplaats te beschouwen. Sindsdien is dit dorp formeel dus een wijk van de stad Hardenberg,



maar sommigen beschouwen het nog altijd als een dorp. Rond het oude dorp Heemse liggen een aantal Hardenbergse woonwijken die vanaf de jaren zestig zijn gebouwd. Dit zijn Het Hazenbosch, Heemserbos, Heemsermars en Norden. Het Heemserbos is in de jaren zeventig gerealiseerd als groene woonwijk in Heemse. Toen het Heemserbos werd aangewezen als woongebied voor vrijstaande woningen, was het gemeentebestuur waakzaam voor het behoud van het boskarakter en de aansluiting op het naastliggende natuurgebied. Er werden ruime singels met bomen bewaard tussen de verschillende straten en huizen en ook de bestaande niveauverschillen werden gehandhaafd.

Heemserveen

Heemserveen is ontstaan door afgraving van het veen, dat grotendeels door mr. baron van Dedem gebeurde. Toen dit klaar was werd het land in cultuur gebracht.

Dedemsvaart

Het dorp Dedemsvaart is ontstaan ten gevolge van de aanleg van het kanaal De Dedemsvaart en de vervening van de omliggende gronden die erdoor mogelijk werd in de eerste helft van de negentiende eeuw. De gemeente Avereest werd vanwege deze ontginningen uitgebreid in 1837 met gedeelten van de gemeenten Ambt Ommen en Ambt Hardenberg waardoor zij het karakter kreeg van een veenkolonie. De Dedemsvaart was een 40 km lang gegraven kanaal dat liep van Hasselt tot aan Gramsbergen. In 1848 werd de administratie gevestigd in Dedemsvaart dat uitgroeide tot het belangrijkste dorp van de gemeente. Tegenwoordig is het kanaal in het dorp deels gedempt. Als gevolg van de belangrijke positie in de veenontginningen werd de Dedemsvaartsche Stoomtramweg-Maatschappij (afgekort DSM) in 1885 opgericht. Dit was een bedrijf dat het vervoer van personen en goederen per stoomtram in Noordoost-Overijssel en Zuidoost-Drenthe verzorgde. In 1886 werd de eerste tram-



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

lijn aangelegd tussen het Station Dedemsvaart, dat lag op de plek waar de Staatsspoorwegen-lijn Zwolle – Meppel de Dedemsvaart kruiste, naar het tramstation Avereest, dat lag in het dorp Dedemsvaart, ongeveer 15 kilometer verderop. Al snel werden er meer lijnen aangelegd.

Balkbrug

Het dorp is ontstaan aan het kanaal de Dedemsvaart. Het dankt zijn naam aan een balk die onder een brug in dit kanaal lag. Deze balk moest voorkomen dat schepen met te grote diepgang deze brug konden passeren. Het lag ook op de kruising van deze vaarweg met de weg van Ommen naar Meppel, waardoor hier een wat grotere



nederzetting kon ontstaan. Ook werd de groei van het dorp bespoedigd door het oprichten van een bedelaarskolonie van de “Maatschappij van Weldadigheid” rond 1800 op de Ommerschans ten zuiden van het dorp. In 1886 kreeg Balkbrug een stoomtramverbinding aan de lijn van de DSM van Dedemsvaart dorp naar Dedemsvaart SS, een station aan de lijn Zwolle - Meppel. In 1908 groeide Balkbrug uit tot een knooppunt van stoomtramlijnen toen Spoorweg-Maatschappij Meppel-Balkbrug haar lijn tussen Meppel en Balkbrug opende. In 1939 werd deze lijn weer gesloten. In 1947 sloot de eerstgenoemde lijn. In de jaren zestig is het kanaal de Dedemsvaart, welke door Balkbrug loopt, gedempt en werd de N377 eroverheen aangelegd.

(bron; www.wikipedia.nl)

Bergentheim

Over de naam van Bergentheim is niet veel bekend. We moeten de oorsprong in het woord Berg-es zoeken. De eerste vermelding is uit het jaar 1385. Oorspronkelijk was Bergentheim een esdorp ten westen van de huidige kern. Dit heet tegenwoordig Oud-Bergentheim. De huidige kern kwam tot ontwikkeling door de vervening van de veengebieden ten oosten van Bergentheim. Deze gebieden werden aangekocht door Isaac Antoni van Roijen (1800 - 1868) en afgegraven. Na zijn dood werd de onderneming voortgezet onder de naam N.V. Veenderij Erven Mr. I.A. Van Royen. Deze bouwden in 1890 een turfstrooiselfabriek. In 1905 kreeg Bergentheim een station aan de spoorlijn Zwolle - Stads kanaal (verder doorgaand naar Delfzijl), aangelegd door de NOLS, alsmede een spoorhaven. Er was in het ontwerp sprake van een ‘halte’. Bergentheim kreeg dan ook niet een groot stationsgebouw zoals dat bijvoorbeeld in Gramsbergen nog staat. Het bleek echter al snel te klein. De halte Bergentheim werd toch een station en het gebouw werd al in 1907 uitgebreid. Het station werd gesloten in 1975, en het gebouw werd afgebroken in 1993. De turfstrooiselfabriek werd in 1948 gesloten. Er werd een textielfabriek in gevestigd, deze werd midden jaren 60 gesloten. Later vestigde de Wavin zich aldaar om rioolputten te maken, maar ook deze vestiging is gesloten.

(bron; www.wikipedia.nl)





VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4



Gramsbergen

Gramsbergen kreeg zijn rechten als stad niet, zoals andere steden, van de landheer, de bisschop van Utrecht. Het had dan ook geen eigen rechtspraak zoals de andere steden. Als vesting heeft Gramsbergen een rol gespeeld in de geschiedenis van ons land en dit gewest, maar van de plaatselijke geschiedenis is weinig bekend omdat er geen archief bestaat van vóór 1795. Toch mag Gramsbergen zich rekenen tot de steden in Salland. Bij koninklijk besluit van 21 juli 1816 werd Gramsbergen verheven tot de rang van 'stad'.

Grijze geschiedenis

De oorsprong van Gramsbergen ligt in het duister, doch in de 14e eeuw is er reeds sprake van, en volgens sommigen zou het reeds in 1225 hebben bestaan ter plaatse van de latere Oldenhof. Vermoedelijk is de stad ontstaan na en door de stichting van het huis Gramsbergen uit de hofhorigen van het kasteel. De zelfstandigheid van Gramsbergen was echter nooit zeer groot en de samenstelling van het stadsbestuur stond sterk onder de invloed van de heer van Gramsbergen. Daardoor komen ook de burgemeesters van Gramsbergen niet voor in de zogenaamd 'Kleine Keur', die de namen bevat van de burgemeesters van de kleine steden van wie de benoeming door het gewestelijk bestuur erkend moest worden. De stadhouder bemoeide zich vermoedelijk hierom niet met de burgemeestersbenoeming te

Gramsbergen omdat deze van den kasteelheer uitging.

Gramsbergen in de krijgsgeschiedenis

Zo werd het in 1521 door de Gelderse troepen ingenomen en kort daarna door de Drost van Twickel weer bevrijd. In het begin van de Tachtigjarige Oorlog kwamen de Spaanse troepen enige malen in de stad zoals blijkt uit het kohier van de Spaanse bezittingen in Twente. In 1673 werd het door de Munsterse troepen belegerd maar krachtig verdedigd door de aanwezige bezetting van 50 man onder aanvoerder Gerrit van Riemsdijk die twee aanvallen ondernam tegen een 1000 man sterke overmacht en voor zijn mannen een eervolle aftocht wist te bedingen. De latere burgemeesters van Gramsbergen – Otto en Cornelis Johannes van Riemsdijk – waren nog afstammelingen van dit oude geslacht der Van Riemsdijks.

Grondgebied

Het grondgebied van Gramsbergen was klein en bepaalde zich tot de onmiddellijke omgeving. Het aantal inwoners bedroeg in 1748 niet meer dan 342, mannen, vrouwen en kinderen tezamen. Er waren toen 65 huisgezinnen. Rijk was Gramsbergen evenmin, zoals blijkt uit oude belastinggegevens. In 1694 betrof de aanslag in totaal 18.600 gulden, terwijl de heer van Gramsbergen, die er een kleine hofhouding op na hield, alleen op 60.000 gulden getaxeerd werd. Een register van 1751 stelt het totale vermogen der inwoners op 53.000 gulden. Bij de opheffing van het Twaalfjarig Bestand kreeg Gramsbergen van 1620 tot 1622 inkwartiering, welke een enorm last voor de bevolking was, al werden later de kosten vergoed. Ook in 1668 werd Gramsbergen belegd.

Rampspoed

In 1777 verbrandden 42 huizen: slechts 16 bleven gespaard. Ook de pastorie en de school gingen verloren. In het gehele gewest werden op hoog bevel gelden ingezameld, waarmede de stadsbe-



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

sturen werden belast, terwijl van den kansel een opwekking tot steun moest worden afgekondigd. In 1608 kreeg Gramsbergen zijn eerste predikant, die echter in verband met onenigheid met den heer van Gramsbergen in 1615 naar Lochem vertrok. De inkomsten der pastorie waren zeer gering, zodat de predikant in 1610 nauwelijks een inkomst genoot van 350 gulden. De schoolmeester echter had niet meer dan f. 50. Wanneer de kerk gesticht werd, is niet bekend. Vermoedelijk was er eerst slechts een kapel. Er waren drie vicarieën, waarvan één in 1488 werd gesticht en in de stichtingsacte is sprake van de Margarethakapel. Van een andere vicarie wordt reeds melding gemaakt in 1425.

De Heerlijkheid

De heerlijkheid Gramsbergen was een erfelijk recht met rechtspraak en recht van belastingheffing. In 1380 wordt een Egbert van Gramsbergen genoemd. In 1413 was de heer van Gramsbergen Drost van Salland. In de 16e eeuw werden verschillende processen gevoerd over het bezit van goederen. Later kwam Reinier van Asewijn in het bezit der heerlijkheid, en nog later de familie Van Haeften, in verband waarmee vele moeilijkheden rezen. Eén der Van Haeftens trachtte in 1658 herstel te krijgen van het recht van jurisdictie dat tot aan de Tachtigjarige Oorlog aan de heren van Gramsbergen toekwam en sedertdien was uitgeoefend door de Schout van Hardenberg. Toen in 1712 de toenmalige eigenaar kinderloos overleed, kwamen een twintigtal bloedverwanten tot in de achtste en negende graad hun aandeel in het bezit opeisen, hetgeen tot menig proces aanleiding gaf. In 1822 werd het herenhuis gesloopt en in 1842 kwamen de goederen aan P. Löhnis te Rotterdam, welke familie tot in de twintigste eeuw nog in het bezit was van de grond, de huizen, de aandelen in de marke, van de jacht, visserij en veenrechten. Deze goederen werden tot 1937 geëxploiteerd door een familievennootschap, de N.V. tot exploitatie van de Havezathe van Gramsbergen. In dat jaar - 1937 - werden

de meeste bezittingen uit de havezathe publiek verkocht.

(Bron: gemeentearchief Hardenberg)

Slagharen

Slagharen is als vervenersnederzetting ontstaan rond 1840, toen Duitse veenarbeiders (hanneke-maaiers) richting Oost-Nederland trokken. De woeste streek ten noorden van de Lutter Es (Lutten, Oud Lutten) was vroeger een vrijwel onbewoond veengebied, dat naadloos aansloot op het Drentse Hooge Veen. Het stond bekend als het Lutternveld. Toen het veen in de 19e eeuw ontgonnen werd vestigden zich her en der veenarbeiders. De naam Slagharen is afkomstig van 'slag', wat stuk grond of land betekent, gecombineerd met 'haare', wat hoger gelegen gebied betekent. Dit laatste gegeven vindt men nog terug in het feit dat oudere Slagharenaren nog steeds 'op Slagharen' zeggen wanneer zij bedoelen dat zich iets binnen de dorpsgrenzen bevindt

Het westen van het Lutternveld werd ontgonnen door Duitse grondbezitters die hun arbeiders vanuit de omgeving van Osnabrück hier naar toe haalden. Deze veenarbeiders waren vrijwel allemaal Rooms Katholiek. Vandaar dat Slagharen tot vrij recent een zeer katholieke enclave in overwegend Protestants gebied was.

In 1832 ontstond er ruzie omdat er geweigerd werd niet langer te betalen voor het uitgraven van de venen rondom Slagharen (wat voornamelijk gedaan werd door Duitse veenarbeiders). Het gevolg was onder meer dat de eigenaren van de Slagharense venen zelf begonnen met het graven van wat later de Lutterhoofdwijk zou heten. Wilden zij namelijk profijt trekken van hun gronden, dan moest er een afvoermogelijkheid komen voor de turf. Om zo weinig mogelijk geld uit te hoeven geven, pasten zij het tracé aan, aan de gesteldheid van het terrein, wat betekende dat de uitmonding van de toen genoemde Schuinesloot werd gereed gemaakt als turfvaart. Toch gingen de zaken voor de eigenaren niet goed en



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

moesten ze wegens te weinig ervaring de gronden verkopen aan veenbazen. Het kanaal kwam in 1867 gereed. Rond 1884 passeerden 10.729 schepen de brug in Slagharen. Na de Tweede Wereldoorlog verloor het kanaal zijn belang voor de scheepvaart en werd het gedeelte in Slagharen gedempt. De N377 werd over het tracé van het kanaal aangelegd.

Tot in de dertiger jaren (1930) was het leven in de veengebieden op z'n zachtst gezegd schraal: kleine huisjes, veel wijken en zandpaden. De gemiddelde veenarbeider werd niet ouder dan 40 jaar. Ze leefden van aardappels, bonen en kool die zij rondom hun hutten hadden verbouwd en van geitenmelk en spek als ze dat konden betalen. Het bruine veenwater dat uit de turf werd onttrokken was ook bedoeld om van te drinken en in te was-sen. Vooral de herfst en winter waren zwaar om door te komen. Als de turf was afgegraven kwam de ondergrond tevoorschijn waarop gewassen konden worden verbouwd en dieren worden gehouden. Zo konden de veenarbeiders langzamerhand een iets beter bestaan opbouwen. (bron Op ontdekkingsreis in Slagharen, Het Oversticht 2015)

De Krim

De Krim heette vroeger De Krimp. Waar deze naam precies vandaan komt is niet te zeggen, maar mogelijk heeft het te maken met de bocht in de Lutterhoofdwijk, daar waar de Krim begint. De eerste bewoners van De Krim(p) kwamen uit de omliggende dorpen (Smeulenbelt en Kappersveld). Ze verdienden de kost met het graven van het kanaal en het afgraven van veen. Van veen werd turf gemaakt, dat werd gebruikt om de kachel te stoken. Ze waren erg arm en woonden in woonden in plaggenhutten, opgebouwd uit berkenstammen, turf en plaggen (ook wel keten of boeten genoemd). (zie foto's plaggenhutten: dak van stro loopt tot aan de grond, topgevels van opgestapelde plaggen, twee kleine vensters, ton op de nok voor rook). Wie in die tijd in het

veen ging werken behoorde niet bepaald tot de betere standen, integendeel! het zware werk werd gedaan door stevige, woeste kerels, die met hun gezin het veen introkken en er ook mee verder trokken. Als er een stuk veen afgegraven was trok het hele gezin met zijn schamele bezittingen een eind verderop waar in een dag tijds een nieuw onderkomen in de vorm van een plaggenhut werd opgebouwd. Tot in het begin van de 19e eeuw waren er nog plaggenhutten. Pas later werden gebouwen van steen gemaakt, stenen waren voor veel mensen onbetaalbaar. Ook waren er toen veel ziektes zoals TBC, Typhus en Cholera, ziektes waar mensen toen dood aan gingen. Doktoren konden hier vroeger weinig aan doen. En bovendien woonde er in De Krim zelf toen geen dokter. Drankmisbruik en criminaliteit waren door de slechte leefomstandigheden aan de orde van de dag.

Aardappelteelt

Al snel kwamen boeren er achter dat de afgegraven veengrond erg vruchtbaar was. Op de afgegraven bodem gingen zij aardappelen telen. Ook deze mensen hadden het niet breed. De aardappelindustrie was seizoensgebonden, alleen in de zomerperiode konden de rijpe aardappelen worden gerooid en verkocht. In de winterperiode was er weinig geld. De aardappelen werden gerooid, in kruiwagens vervoerd naar de schepen en afgevoerd. Ze rooiden aardappels met hun handen, met speciale ijzeren vingertoppen. De boeren kregen per volle aardappelmand betaald. Ook de vrouwen werkten in de aardappelteelt. Door het winnen van turf en de aardappelteelt trok De Krim steeds meer mensen en bedrijvigheid. Deze mensen willen naast een woning ook hun geloof kunnen uitvoeren, hun dierbaren kunnen begraven en hun kinderen naar school laten gaan. Er ontstaat een echt dorp met een kerk, een kerkhof, een school, een molen en zo nog meer. Rond 1900 kwam er ook een middenklasse op. Deze mensen, zoals de timmerman, slager en bakker, hadden het wat breder en konden wat meer be-



VROEGER IN HARDENBERG

LES 1
GROEP 3 & 4

steden. Er kwamen nieuwe gebouwen zoals een timmerwerkplaats, een slagerij en een bakkerij. De bebouwing is geconcentreerd langs het kanaal. Het dorp De Krim bestaat uit lintbebouwing. De bebouwing staat aan het kanaal, direct achter de bebouwing beginnen de akkers en weiden.

Vervoer

In het drassige moerasgebied lagen vroeger geen landwegen of waterwegen, hier en daar een slechts aan de bewoners bekend paadje door het moeras. Vanwege het afgraven van het veen was er een netwerk van waterwegen ontstaan van hoofdwijk en wijken. Voor De Krim waren deze waterwegen erg belangrijk, want deze verbonden het dorp De Krim met andere dorpen en steden. Het turf werd met een schip door het kanaal geduwd. Een motor was een dure investering. Dus werd het schip getrokken door een paard of voortbewogen door man- of vrouwkracht. Turfschippers voeren met hun pramen en bokken door de kanalen en hadden in de streken die zij aandeden vaak een vast onderkomen aan de wal. Ook zeilschepen voeren door het kanaal. Ze konden mensen vervoeren van de ene naar de andere plaats. Bij gunstige wind konden de zeilen gehesen worden. Aan beide oevers van het kanaal mochten geen bomen, struiken of andere obstakels staan, omdat deze de wind braken. Bij iedere brug en sluis moesten de zeilen worden ingenomen om een paar meter verderop weer te worden gehesen. Een zwaar en tijdrovend werkje. Maar zeilen was altijd nog beter dan trekken. Over de Lutterhoofdwijk lagen vroeger verscheidene draaibruggen (1e brug en 2e brug). Ze moesten door een brugwachter(es) of schipper zelf worden opengedraaid, maar ook weer dicht worden gedraaid. Bij de 1e brug werd het openen dichtdraaien door de bakker gedaan, die er op deze manier een centje bij verdiende. Veel schippers kochten bij hem gelijk even brood. Trambaan. Over elke wijk (zijvaart) lag een (draai)brug zodat de tram deze veilig kon oversteken.

Met het verdwijnen van de Dedemsvaart werd ook de Lutterhoofdwijk afgesloten voor scheepvaart en heden ten dage dient ze nog voor de afwatering, wateropslag en natuurschoon. De bruggen zijn verdwenen en vervangen door dammen

(bron Op ontdekkingsreis in De Krim, Het Oversticht 2013)

Lutten

Lutten is van oorsprong (ca.1850) een veenkolonie. Lang voordien vestigden zich een aantal boeren op een zandrug tussen de moerassen. Het land werd in kavels (lotten) tussen hen verdeeld. Deze liggen in het huidige Oud-Lutten, iets ten noordoosten van het huidige dorp. Na de aanleg van de Dedemsvaart en het afgraven van de veenlaag werd de grond geschikt gemaakt voor kleinschalige landbouw. Langs het kanaal en de veenwijken werden boerderijtjes en woningen gebouwd. De boeren hadden veelal een gemengd



bedrijf, dat wil zeggen met akker- en weidegrond. Een aantal boeren uit Groningen kocht wat grotere stukken grond. Omdat zij veel aardappelen teelden, werd in Lutten een aardappelmeelfabriek gesticht, "De Baanbreker". Langzamerhand vestigden zich middenstanders in het dorp en werden kerken en scholen gebouwd. Ongeveer midden in het dorp begon men in 1854 met de bouw van de Nederlands Hervormde Kerk. Lutten was sinds 1897 aangesloten op het net van de Dedemsvaartsche Stoomtramweg-Maatschappij



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

(D.S.M.). Deze lijn liep van Coevorden naar Zwolle met een aftakking naar Heemse. Lutten had ook een D.S.M.-tramstation. Later kwam de tramweg in handen van de Eerste Drentsche Stoomtramweg-Maatschappij (E.D.S.) en werd na de oorlog in 1947/48 opgeheven. Lutten was vanaf toen op busvervoer aangewezen. De meeste Luttenaren waren oorspronkelijk werkzaam in het boerenbedrijf en gedurende de campagne in de aardappelmeeelfabriek. Na de Tweede Wereldoorlog trad een verandering op. De landbouw werd meer en meer gemechaniseerd en de aardappelmeeelfabriek werd gesloten. Het kanaal werd voor een groot gedeelte gedempt en de meeste inwoners waren voor werk aangewezen op een baan buiten de plaats.

(bron: www.wikipedia.nl)

Kloosterhaar

Kloosterhaar lag in een uitgestrekt veengebied ten zuiden van Hardenberg aan twee zanddijken: de doorgaande zanddijk van Sibculo naar Balderhaar en een zijdijk richting het Duitse Striepe. Over het water was het dorp bereikbaar via de Van Roijenswijk vanaf Bergentheim, die in het veengebied eindigde. Als je in Kloosterhaar woonde lag je bestaan in het veen of in de land-



bouw of daaraan gerelateerde bezigheden. Het werken in het veen vond hoofdzakelijk plaats tijdens de twaalf tot veertien weken in het zomerseizoen omdat het dan mogelijk was het turf op natuurlijke wijze te laten drogen. Er werd deels met vaste en deels met tijdelijke krachten

gewerkt. In de zomer moest dus het geld voor het gehele jaar verdient worden en daarom deden vrouwen en kinderen ook mee.

Rond 1800 zijn langs de oude kloosterweg naar Balderhaar verspreid boerderijen gesticht. Dit gebeurde voor het merendeel door boeren van Duitse afkomst, zoals de families Spalink, Luisman, Wigger, Markflüwer, Meijer, Olthof en Berghuis, die hier een bestaan probeerden op te bouwen. Deze boeren zetten uit eigen middelen een boerderijtje neer op de grond van de grootgrondbezitter. Hun bestaan vonden ze in de verbouw van boekweit en in de schapen- en bijenhoudery. Daarnaast deden ze voor eigen verbruik wat aan vervening. De toenmalige burgemeester Weitkamp van Ambt Hardenberg vertelde toendertijd dat Kloosterhaar vroeger de welvarendste buurtschap zijner gemeente was waar boekweit en schapenteelt een ruim bestaan opleverden.

In de naoorlogse tijd werd de ontwikkeling met voortvarendheid aangepakt met woningbouw. In 1950 werd de oude kerk, die door talloze verbouwingen onstabiel was geworden, vervangen door een prachtige kerk, opgetrokken in Twents-Nedersaksische stijl en ontworpen door de bekende Twentse architect Jan Jans. In 1951 werd het dorp beter ontsloten door een brede verkeersweg van Bergentheim naar Langeveen. De Van Royenswijk werd hiervoor gedempt en hierop kwam grotendeels de nieuwe weg te liggen, de Van Royensweg genaamd. In de verdere jaren '50 werd hier veel energie en aandacht gestoken in de verdere ontwikkeling van het dorp waarbij zelfs een aparte stichting werd opgericht ter behartiging van de Sociale en Culturele belangen van Kloosterhaar. Deze stichting heeft er voor gezorgd dat er een Groenekruisgebouw kwam (inmiddels weer opgeheven), een kleuterschool en het dorps huis 't Haarschut, dat in 1960 als oude openbare school vrijkwam na de bouw van de nieuwe school. Ook heeft zij veel energie gestoken in het tot stand komen van het zwembad in 1968. Nadat het veen



VROEGER IN HARDENBERG

LES

1

GROEP 3 & 4

grotendeels verdwenen was en er zich nieuwe brandstoffen hadden aangediend (olie/gas) werd, vooral ook door de grote woningbehoefte in Nederland, het zeer geschikte zand dat hier was achtergelaten in de laatste ijstijdontdekt. In 1960 vestigde zich hier de “Anker” Kalkzandsteenfabriek, dat haar hoofdgrondstof zand, hier uit de bodem haalt. Ook andere ondernemers ontdekten hier het geschikte zand, zoals Sierink zand- en grind en Mega-Mix. Kloosterhaar heeft zich de laatste dertig jaar gestaag uitgebreid. De tegenwoordige uitbreiding van Kloosterhaar vindt plaats in het nieuwbouwplan “de Meerstal”.

Sibculo

De historie van het Cisterciënzerklooster Groot Galilea neemt een aanvang in 1406. In dat jaar besloot een aantal devote mannen onder leiding van de uit Hessen afkomstige priester Johan Clemme tot het stichten van een klooster in de “wildernisse” van Zybekeloe. In datzelfde jaar op 23 oktober, werden de kapel en het kerkhof ingewijd door wijbisschop Matthias van Biduane. Bij besluit van 14 september 1412 werd Sibculo officieel ingelijfd bij de orde van Citeaux (Cisterciënzers) en werd de abt van het klooster te Clairveaux (Frankrijk) als een van de belangrijkste en eerste kloosters van deze orde aangewezen als onmiddellijk superieur.

Het klooster Galilaea Maior (of Groot Galilea) is zeer eenvoudig begonnen, maar groeide later uit tot een zeer belangrijk klooster.

In 1418 werd de Colligatie van Sibculo (Colligatio Sibculoensis) opgericht. Dit was een verband van in totaal 19 mannen- en vrouwenkloosters verspreid over Nederland, België en Duitsland. De grootste groei maakte het klooster door onder het priorschap van Gerlach van Kranenburg (1455-1491). In zijn periode vond er grote nieuwbouw plaats van o.a. de kloosterkerk.

De voorganger van Gerlach, Jacob van Dordrecht, was rond 1452 al begonnen met de nodige voorbereidingen door het bakken van stenen in Balderhaar. Recent onderzoek heeft aangetoond dat



er zich inderdaad te Balderhaar (roodbakkende) klei bevindt. De vindplek was in de directe nabijheid van het beekje de Greupe en deze zal ongetwijfeld als aanvoerroute naar het klooster hebben gefungeerd. Op 13 juli 1579 kwam de Unie van Utrecht tot stand, waaraan Overijssel na lang aarzelen adhesie betuigde. De Hervormde godsdienst werd toen ingevoerd. Het convent Galilaea Maior had toen geen bestaansrecht meer. Het klooster viel ten prooi aan plunderingen en kwam tenslotte onder beheer te staan van het Ridder-schap en Steden (de voorloper van de huidige Provinciale Staten van Overijssel).

De goederen van het klooster werden onder



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

toezicht gesteld van een rentmeester. De overgebleven gebouwen werden als tweedehands bouwmaterialen verkocht. Wat nog rest zijn de fundamenten, de archieven en de bouwfragmenten van dit eens zo belangrijke klooster.

Het eerste wat je opvalt als je het kloosterterrein oploopt is de put. De put wordt ook meestal afgebeeld op ansichtkaarten als het herkenningsteken van Sibculo. Onder de grond is de put uit Bentheimer zandsteen opgebouwd. De opbouw was een idee van de heer Ludwig van Heek, die een dergelijke put zag tijdens een vakantie in Tirol en hem hier na bouwde.

(bron: op ontdekkingsreis in Kloosterhaar, Het Oversticht 2016)

Bruchterveld/Brucht

Het Bruchterveld is een in het begin van de 20e eeuw ontgonnen heideveld, waarvan sommige veenrestanten hier en daar nog aanwezig zijn. Als ongerept stukje natuur ligt er het "Nieuwe Veen" bestaande uit een tien hectare voedselrijk moerasgebied. Door de hoge waterstand en het gebrek aan paden is het vrijwel ontoegankelijk.

Brucht

Brucht is een buurtschap behorend tot de gemeente Hardenberg in de provincie Overijssel. Het ligt ten zuiden van Hardenberg en de Overijsselse Vecht. Brucht had in het begin van de 20ste eeuw een eigen stopplaats aan de spoorlijn Zwolle - Stadskanaal

(bron: www.wikipedia.nl)

Schuinesloot

De woeste streek ten noorden van de Lutter Es (Lutten, Oud-Lutten) was vroeger een vrijwel onbewoond veengebied, dat naadloos aansloot op het Drentse Hooge Veen. Het stond bekend als het Lutterveld. Toen het veen in de 19e eeuw ontgonnen werd vestigden zich her en der veenarbeiders. Het westen van het Lutterveld werd ontgonnen door Duitse grondbezitters die hun arbeiders vanuit de omgeving van Osnabrück

hiernaartoe haalden. Deze veenarbeiders waren vrijwel allemaal Rooms Katholiek. Men ging wonen op de hoger gelegen (haren) stukken grond (slagen): Slagharen. Vandaar dat Slagharen tot vrij recent een zeer katholieke enclave in overwegend Protestants gebied was. In het oosten van het Lutterveld woonden vooral Protestantse veenarbeiders en boeren, waaronder ook een flink aantal Gereformeerden. Tot in de dertiger jaren (1930) was het leven in de veengebieden op z'n zachtst gezegd schraal: kleine huisjes, veel wijken en zandpaden. De landbouw begon rond 1900. De eerste boeren, meest Gelderse en enkele Groningse, kwamen rond 1910. De meeste woningen, arbeidershuisjes en boerderijen stonden langs de Schuine Sloot (nu Gedempte Schuinesloot). Toen was de Schuineslootweg nog een zandweg, die soms veranderde in een modderweg met kuilen waarin koetsen tot aan de assen inzakten. In 1920 begon de verharding met sintels. Het werd touwtrekken tussen Schuine Sloot en wat nu de Schuineslootweg is waar een betere weg moest komen. In 1948 werd de sintelweg verhard tot klinkerweg. Langs de Schuine Sloot bleef men zich behelpen met zandpaadjes langs het water en over de smalle vonders, zoals ook langs de wijken het geval was. Omstreeks 1961 werd de klinkerweg van de Schuineslootweg een fraaie asfaltweg in het kader van de streekverbetering. In de zeventiger jaren kreeg het (meer 'Protestantse'), noordelijke gedeelte van Slagharen een eigen dorpsnaam: "Schuinesloot". De streeknaam van (het overwegend 'Katholieke') 'De Belte' is afkomstig van een zandhoogte in het oorspronkelijke veenlandschap. Op de grens van Overijssel en Drenthe ligt 'De Braamberg'; een streeknaam afkomstig van een nabijgelegen zandhoogte.

De bouw van woningen werd eerst beperkt tot Slagharen. De planologische dienst te Zwolle zag niets in woningbouw langs de Beltweg en Schuineslootweg. Huizen bouwen mocht niet, kippenhokken wel. Die dan ook bewoond werden door mensen. Aapko Sportel [1892-1985], met



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

ere genoemd “burgemeester van Schuinesloot”, beijverde zich voor betere (woon)omstandigheden. Tot op hoge leeftijd (89) was hij voorzitter van streekbelang.

(Bron/tekst: Reinder Sanders (Streekmuseum “Oale Meestershuus”, Slagharen) / (Website Streekbelang De Belte / Schuinesloot)

Marienberg

Beerzerveld en Marienberg waren voorheen hoogveengebieden. Op de afgegraven veengebieden werden de achtergebleven zandgronden met veenresten, gebluste kalk en stadsgier vermengd. Zo ontstonden vruchtbare dalgronden. Deze gronden waren uitermate geschikt als grasland en voor verbouwing van aardappels en graan: het begin van het agrarische landschap met haarfraaie houtwallen. Het Overijssels kanaal (nu Almelo – De Haandrik) werd omstreeks 1855 gegraven en in 1857 was er al een brugwachter die de Kloosterdijkbrug bediende. Het kanaal had in het veengebied een belangrijke afwatering- en transportfunctie voor het vervoer van de afgestoken turf. Ten gevolge van deze ingrepen werd bewoning mogelijk van dit, voorheen natte en moeilijk toegankelijke gebied. Zo bepaalt de veenhistorie in belangrijke mate het huidige gezicht van Marienberg en Beerzerveld (zie foto). De oorsprong van het dorp Marienberg ligt in de 14e eeuw toen de ‘Broeders des gemeenen levens’ uit het klooster bij Sibculo de “Hut Mariaborch” bouwden. Deze hut vormde de basis

voor hun werk in de veengebieden die toen ten oosten van het huidige dorp lagen. De nederzetting bestond voorheen uit enkele boerderijen en een graanmolen, nabij de Hardenbergerweg.

(Bron: <http://www.beerzerveldmarienberg.nl/site/algemeen/geschiedenis/>)



Ane /Anerveen

De buurtschap is landelijk bekend vanwege de Slag bij Ane in 1227. Dit was een veldslag tussen een ridderleger van de bisschop van Utrecht, Otto van Lippe, en de troepen van de burggraaf van Coevorden, Rudolf II van Coevorden. Laatstgenoemde werd gesteund door Drentse boeren. De Drenten wisten het leger van de bisschop te verslaan, waarbij de bisschop zelf sneuvelde

(bron www.plaatsengids.nl)

Anerveen

Anerveen is een buurtschap gelegen in de gemeente Hardenberg in de Nederlandse provincie Overijssel. Het ligt vlak bij het dorp Gramsbergen. In 1997 woonden er 160 mensen[1], waarvan een meerderheid man is. Bij Anerveen is een gerestaureerde beltmolen uit 1864 en een camping te vinden.

(bron: www.wikipedia.nl)





VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

Hoogenweg/Venebrugge

Venebrugge was lange tijd een belangrijke schakel in de handelsroute tussen Zwolle en het Duitse achterland, omdat hier de oversteek over het veen gemaakt kon worden. Daarnaast is Venebrugge de laatste plaats langs deze route op Nederlands grondgebied en dus ook een belangrijk punt in de vroegere verdedigingswerken langs de grens.

Hoogenweg, dat langs dezelfde route ligt, is wat dat betreft veel minder bekend en wordt in de geschiedenisboeken dan ook vrijwel niet genoemd. Een meer bekende naam (althans in de regionale musea) is de Hardenbergerheide, nu beter bekend onder de naam Hardenbergerveld, waar in 1580 een grote veldslag plaatsvond tussen het Spaanse leger en de troepen van Willem van Oranje.

(bron: www.wikipedia.nl)

Rheezerveen/Rheeze

Rheezerveen bestond in vroegere jaren voornamelijk uit boerderijen. De laatste jaren vindt er echter ook op beperkte schaal nieuwbouw plaats.

Rheeze

Rheeze is een kleine dorpskern en buurtschap tussen Diffelen en Hardenberg, in het Vechtdal Overijssel.

Rheeze bestaat al sinds de vroege middeleeu-

wen. Het is een esdorp met een karakteristieke en gaaf bewaard gebleven brink, waar omheen de boerderijen van het dorp zijn gegroepeerd. Een deel van de kern is aangewezen als beschermd dorpsgezicht. In de kern ligt tevens een terrein van hoge archeologische waarde. Rheeze heeft twee gezichten. Aan de ene kant het lieflijke, pittoreske dorpje rond de brink, aan de andere kant de Grote Beltenweg, de campingboulevard van het Vechtdal Overijssel.

(bron: www.wikipedia.nl)



Radewijk

Radewijk werd door de eeuwen heen op verschillende manieren geschreven. In archieven komt men o.a. Rodewijc, Rodwick, Roedewijk, Rae-wyck, Ravicke en Radewijck tegen.

De betekenis ervan moet gezocht worden in de twee delen rade en wijk.

Het eerstgenoemde betekent zoveel als gerooide woeste grond, terwijl het woordje wijk (o.a.) woonplaats betekent. Radewijk betekent dus ei-



VROEGER IN HARDENBERG



genlijk: woonplaats op ontgonnen grond.

De in de volksmond veel gebruikte dialectnaam Roke is waarschijnlijk een verbastering van de naam Radewijk. Bij de eerder genoemde varianten van de naam Radewijk zagen we ook Ravicke vermeld staan. De letter U werd vroeger vaak geschreven als V, waarmee men dus zou spreken van Rauwicke. In Stad Hardenberg werd Radewijk aangeduid met de benaming Rauke; het is dan nog slechts een kleine stap naar het uiteindelijke dialect: Roke.

Het ontstaan van Radewijk

Op een groot aantal archeologische vondsten na, zijn er van de periode tot 1300 geen duidelijke aanwijzingen voor bewoning in het gebied waar later Radewijk zou ontstaan.

Radewijk wordt voor het eerst in de boeken vermeld rond het jaar 1300 in het manuaal van de rentmeester van Twente. Daarin staat dat Radewijk geheel verlaten is en niet wordt gebruikt. De eerstvolgende vermelding dateert uit 1384 wanneer Radewijk wordt genoemd in het leenprotocol van Overijssel als:

dat guet to Rodwyc, gelegen in dat Kerspel van Nyensteden, die her Johanne van Eerde van Onsen gesticht versat weren.

In 1464 beleende bisschop David van Bourgon-dië het erve Radewijk aan Evert van Wijthmen, die in datzelfde jaar genoemd werd als eigenaar van: dat erve ende guet toe Roedewijck.

In de zestig jaar daarna gingen de ontwikkeling van Radewijk zeer snel. In 1520 waren er reeds 5 boerderijen, genaamd Bernt Geertssen opten Hoff, Leeffart toe Raewijck, Egbert die Mast, Albert opten Haenenkamp en Herman Berntssen op des Wysenguet by den Broicke.

Scholen

In vroeger tijden beschikte Radewijk over 2 scholen, namelijk de Openbare Basis School en de School met den Bijbel.

Openbare Basisschool

In 1737 vroeg de Radewijker bevolking al om een eigen schoolmeester en in 1744 werd dit nogmaals herhaald samen met de buurtschap Den Velde. In 1792 wordt Schoolmeester Jan Klinge genoemd als de meester van Roke, of hij de eerste meester was, is niet bekend. Een negentig jaar later, namelijk op 27 april 1881 wordt er in de raadsvergadering van Ambt Hardenberg besloten dat Radewijk een nieuwe school kreeg. Deze Openbare Lagere School vierde in 1982 zijn honderdjarige bestaan. In 1985 moest de school wegens een te gering aantal leerlingen gesloten worden. Een aantal jaren later is het gebouw dankzij vele vrijwilligers omgebouwd tot dorps-huis voor de gemeenschap van Radewijk School met den Bijbel:

Eind december 1915 werd onder leiding van C.C. Schot een eerste vergadering gehouden met als doel het oprichten van een School met den Bijbel. Tijdens deze vergadering werd een voorlopig bestuur gekozen. Op 4 januari 1917 werd de school feestelijk geopend. De school startte met vijftien leerlingen onder leiding van schoolhoofd B. Schipper.

Al snel was er plaats voor een tweede leerkracht, dit werd onderwijzeres Oelens.

In 1930 werd de school uitgebreid met een derde lokaal. In 1963 is de school totaal gerenoveerd. Een kleuterschool werd in 1973 geopend.

In 1985 fuseerden de kleuterschool en de School met de Bijbel tot Christelijke Nationale Basis-school 't Kompas.

Hieronder een aantal memorabele jaartallen in de historie van Radewijk:

- 1610: Melding van drie erven: Henderick tho Ravicke, Stubben en Masster.
- 1795: Jan Klinge was de eerste schoolmeester. Volkstelling: Er zijn 11 huisgezinnen met in totaal 88 personen.
- 1861: Bouw van de molen "Windlust"
- 1876: Eerste brievenbus
- 1882: Bouw openbare school



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4

- 1905: Verharding Radewijkerweg
- 1964: Verbreding Radewijkerbeek
- 1983: Eerste buurtbus
- 1992: Start Roker Proat, het Radewijker Nieuwsblad.

Radewijk had twee kerken, vroeger behoorde een toe aan de Nederlands Hervormde Gemeente, de ander aan de Gereformeerde gemeente. Tegenwoordig zijn deze gemeenten samengegaan en vormen de Protestantse gemeente. De kerk van de Nederlands Hervormde gemeente is in 2009 verbouwd tot de Protestantse Kerk "De Opgang". (Bronvermelding: Boek van Roke, uitgegeven door Historische Vereniging Hardenberg en Omgeving.)

Collendoorn

Rond 1500 woont op de havezate Huis De Hofstede in de buurtschap Collendoorn de edelman Boldewijn Blankvoort tot de Hofstede, die gehuwd is met Aleid van Armelo. Hun zoon Lubbert Blankvoort koopt in 1539 de Oldenhof. Hij geeft deze havezate de nieuwe naam "De Collendoorn". Lubbert doet pogingen om in de Ridderchap van Overijssel te worden verscreven. Na enkele weigeringen lukt het uiteindelijk in 1546. Het bezit van de havezate geeft recht tot de Ridderchap en later het Provinciaal Bestuur van Overijssel. Na vererving aan verschillende Blankvoorts wordt het landgoed op 5 februari 1721 overgedragen aan Pico Galenus van Sytzama, gehuwd met erfdochter Janna Judith Blankvoort. De dochter van Van Sytzama, de bekende dichteres Clara Feyoena, huwt Isaak Reinder van Raesfelt tot Heemse en Gramsbergen. De Collendoorn komt dan in eigendom van de Van Raesfelts.

(bron: www.wikipedia.nl)

Loozen

Buurtschap nabij de Loozense linie. De Loozense Linie was een verdedigingswerk uit de tijd van Napoleon, bedoeld om de Bataafse Republiek

te beschermen. De linie ligt tussen de steden Hardenberg en Gramsbergen, voornamelijk in het winterbed van de Overijsselse Vecht, bij de buurtschap Loozen, waar de linie zijn naam aan dankt. Van de linie zijn nog enkele herkenbare delen overgebleven, zoals een gedeelte van een bastion, waterstructuren bij een niet bewaard gebleven redoute en een overblijfsel van een voormalige meander. De aanleg van de Loozense Linie begon in 1799 en in 1801 was die klaar voor gebruik. De linie vormde één geheel met de Vennebrugerschans en Fort de Haandrik, dat werd gebouwd als bescherming van de oostgrens. Het geheel was bedoeld als versterking van de bestaande Emslinie.

(bron: www.wikipedia.nl)

Den Velde

Den Velde is een oude buurtschap, agrarisch ingesteld, met momenteel zo'n 200 inwoners.[1] Het dorp heeft als enige publieke voorziening een openbare basisschool. Voor het doen van inkopen is men aangewezen op het nabijgelegen Gramsbergen of Hardenberg.

Heel vroeger lag in Den Velde De Slingenberg, een zogenaamde berchvrede. Een berchvrede is een eenvoudig verdedigingstoren uit de Middeleeuwen. Destijds waren belangrijke hoeven voorzien van zo'n berchvrede, waar de bewoners uit de omgeving zich konden 'bergen' of schuilen voor gevaar van buiten.

(bron: www.wikipedia.nl)

De Haandrik

Buurtschap De Haandrik heeft - in tegenstelling tot de meeste andere buurtschappen van de voormalige gemeente Gramsbergen - geen eigen postcode en plaatsnaam in het postcodeboek, voor de postadressen ligt het daarom 'in' de nabijgelegen buurtschap Holthene. Holthene en Den Haandrik.

(bron: www.plaatsengids.nl)

Holthene



VROEGER IN HARDENBERG

LES **1**
GROEP 3 & 4



Holthone is een buurtschap in de gemeente Hardenberg. In de Atlas Novus van rond 1600 komt Holt Hoen voor op de weg tussen Hardenberg en Coevorden alwaar een rivier/beek overgestoken moest worden. Deze waterloop had haar oorsprong in de Echter groote veenen. Waarschijnlijk heeft ter plaatse een versterkt huis gestaan dat wellicht als tolhuis heeft gediend, daar ten noorden van Holt Hoen ook de grensovergang tussen Overijssel en Drenthe lag. In deze buurtschap ligt ook het landgoed De Groote Scheere met het landhuis Ter Scheer, eens de woning van de burgemeester van Gramsbergen, Baron Samuel Willem Alexander van Voerst van Lynden, die in de Tweede Wereldoorlog is omgekomen.

(bron: www.wikipedia.nl)